

THE MANOLESCU MOMENT**Roxana-Oana Mîndru, PhD Student, „Petru Maior” University of Tîrgu Mureş**

Abstract: Behind every concept and literary movement or change of direction, there are the people that theorized and nurtured them. The history of Romanian literature is ripe with such changes and movements and the people behind them went on in history, as the pillars of Romanian culture. From Nicolae Iorga to Eugen Lovinescu and from George Călinescu to Nicolae Manolescu, these are the people that had a radical influence over the field of literature, culture and literary history. The last in this line of imposing figure is Nicolae Manolescu, a name sure to create controversies and to polarize the opinions in the Romanian literary world. The purpose of this short study is to analyze the effects of Manolescu's theories and published work in the Romanian literary community and to identify the changes and influences of what has been defined as the „Manolescu moment”, through his works. This study is proposing an overview of the most defining of Manolescu's activity and published works, both through the eyes of detractors and admirers, so, at the end, we could get a broader view of the meaning of the „Manolescu moment” in the Romanian literature.

Keywords: moment, postmodernism, influence, chronicle, literature.

Nicolae Manolescu este un nume cu darul de a stârni vii controverse în comunitatea literară românească și chiar și dincolo de granițele acesteia. În pofida tuturor acestor controverse sau poate chiar datorită acestora, rolul său de critic, exeget și istoric literar nu poate fi negat.

Născut în 1939, într-o familie de intelectuali, a purtat inițial numele de Nicolae Apolzan. În anul 1953 însă, părinții săi sunt arestați în timpul guvernării lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe motive politice, iar tânărul Nicolae va fi adoptat și crescut de bunicul matern al acestuia, luând numele de Manolescu.

După studiile pre-universitare de la Sibiu, devine, în 1962, licențiat al Facultății de Filologie a Universității din București. De la aceeași Universitate, va obține în 1974 titlul de Doctor, cu teza intitulată *Opera lui Titu Maiorescu*. Cercetarea începută în teza sa de doctorat va sta la baza a ceea ce va deveni mai târziu cartea sa, *Contradicția lui Maiorescu*. Necesitatea scrierii unui atare volum este justificată, crede Manolescu, de faptul că studiile asupra operei și biografiei lui Titu Maiorescu de până atunci, erau vinovate de o politizare excesivă. De aceea, spune el, e nevoie de un nou tip de analiză. Una deopotrivă critică, biografică și chiar psihanalitică, un exercițiu de hermeneutică necesar.

Din 1963 își începe cariera didactică, predând deopotrivă studenților români și străini literatură română, în cadrul Facultății de Filologie a Universității din București. Obține în 1990 titlul de profesor titular.

În paralel cu cariera sa didactică, Manolescu desfășoară însă o prolifică și prodigioasă activitate de critică literară, începând cu o cronică literară în *Gazeta Literară*. Vreme de zece ani, între 1962 și 1972 este cronicar al revistei *Contemporanul*. Continuă apoi, pentru aproape treizeci de ani, din 1972 până în 1989, să fie vocea critică a *României Literare*, o bună parte a

acestor trei decade revista fiind sub conducerea lui Gheorghe Ivașcu. După 1990 accede în funcția de director și de editorialist al *României Literare*. Din 1997 este membru corespondent al Academiei Române, iar din 2005 este președinte al Uniunii Scriitorilor din România. În 2006 a fost numit în funcția de ambasador al României la UNESCO¹.

Pe plan publicistic, debutează în 1966 cu volumul *Lecturi infidele*. 1968 vede apariția a două volume, pe deoparte *Metamorfozele poeziei*, un studiu deosebit de valoros, de sinteză a poeziei interbelice românești, iar pe de altă parte îi apare volumul *Poezia româna modernă de la George Bacovia la Emil Botta. Antologie*, volum care va fi însă retras din librării la scurt timp de la apariție și distrus. Volumul în cauză va fi re-editat abia după 1990. În 1970 va fi publicată o reluare și o completare a tezei sale de doctorat, sub titlul *Contradicția lui Maiorescu*. Volumele publicate în 1986, monografia critică *Introducere în opera lui Alexandru Odobescu* și cea ce va consacra monografiile atipice în stil manolescian *Sadoveanu sau utopia cărții*, marchează un punct de cotitură în scrierile lui Manolescu, și o concentrare a atenției sale aproape obsesive pentru romanul românesc și evoluția acestuia².

Aceste două volume publicate în 1986 vor fi, într-un fel, punctul de pornire pentru cele trei volume publicate între 1980 și 1983, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*. Andrei Terian, în volumul său apărut la Editura Muzeului Național al Literaturii Române, în 2013, sub titlul *Critica de export*, considera aceste eseuri ale lui Manolescu drept fiind unul dintre scrierile critice românești care pot fi distribuite cu succes în afară, deoarece cuprind o viziune globală asupra romanului românesc și o încercare de încadrare a acestuia în cadrul unor tendințe mai mari, europene sau chiar globale, mai degrabă decât o viziune pur regională sau chiar națională. Aceste eseuri sunt, crede Terian, poate cele mai cuprinzătoare sinteze privind romanul românesc³.

Manolescu consacră în aceste trei volume o nouă tipologie a romanelor românești, preluată în linii mari de la academicianul american Wayne C. Booth din *Retorica romanului a acestuia*, considerând că există trei vârste în istoria romanului românesc. El preia tipologia coloanelor grecești pentru a denumi aceste trei vârste, numind astfel vârsta dorică, vârsta ionică și vârsta corintică. În prima vârstă, Manolescu introduce romanele clasice și pe cele realiste sau omisciente, asociindu-le coloanei grecești dorice, uimitoare prin simplitate și durabilitate. Vârstei ionice, o vârstă care continuă să consacre frumusețea în durabilitate și consistență, dar care își adaugă și o parte ornamentală prin capitelul în formă de papyrus, îi corespunde romanul la persoana I. Romanele lui Camil Petrescu sunt definatorii dar nu singulare în această categorie.

În fine, vârsta corintică caracterizată de un bogat stil ornamental dus aproape până la o supraîncărcare a formelor, este apanajul romanului postmodern, de la Nicolae Breban la Augustin Buzura și de la Constantin Țoiu la Ștefan Agopian.

Între 1977 și 1981, îi apar șapte volume de *Teme*, care cuprind eseuri și criticfiction. În 1995 publică *Cărțile au suflet*, care reia o serie din ideile din *Teme*.

Se remarcă la Manolescu o tendință de reluare a vechilor idei prin republicare și revizuirea continuă a unor volume. În aceeași categorie se încadrează a doua ediție din *Despre poezie*, reluată în 1987, în care face o introducere profundă în analiza poeziei cu toate speciile literare ale acesteia. În același spirit publică a treia ediție la *Contradicția lui Maiorescu* în 2000⁴.

¹ Laszlo Alexandru, *Criticul literar Nicolae Manolescu*, Editura Dacia, 2003; ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Paralela 45, 2009, pp. 19-23.

² *Ibidem*, p. 29.

³ Andrei Terian, *Critica de export*, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2013, pp. 123-126.

⁴ *Idem*, *CRONICA LITERARA/ Nicolae Manolescu – public și privat*, 25 martie 2010, *Ziarul de Duminică* accesat pe 9 noiembrie 2014.

Carierea politică a lui Nicolae Manolescu se reflectă în volumul *Dreptul la normalitate: Discursul politic și realitatea*, un volum de eseuri și editoriale pe teme politice publicate în revista *România literară* la începutul anilor 90.

Cea mai de seamă contribuție în ceea ce privește literatura română o face însă prin volumele de *Istorie Critică a Literaturii Române*. Primul volum, apărut în 1990, leagă istoria literaturii române de primele scrieri în limba române, odată cu Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung. Se întinde apoi pe perioada romantismului timpuriu și a literaturii post-pașoptiste, la Hasdeu și Alexandru Odobescu. Acest prim volum se încheie cu capitolul dedicat romanului postpașoptist. În 1999 apare *Poeți romantici*, prima parte din al doilea volum al *Istoriei critice a literaturii române*. Conține analize ale operei lui Vasile Cârlova, Ion Heliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu și Vasile Alecsandri.

Ultima ediție revizuită a *Istoriei Critică a Literaturii Române* apare în 2008, într-un eveniment special în cadrul Târgului de Carte *Gaudeamus*. Meritul acestei istorii stă în faptul că este prima lucrare de această anvergură de la George Călinescu încoace. În general, însă, asemenea lucrări, oricum ar fi ele, nu lasă indiferentă lumea literară, mai ales dacă prelungesc discuția până în contemporaneitate, ori o limitează la aceasta, așa cum s-a întâmplat cu *Istoriile* tipărite anterior de Marian Popa în 2001 sau de Alex Ștefănescu în 2005. Cât privește lucrarea lui Manolescu, o primă parte a acesteia, mai restrânsă, a apărut pentru întâia oară în 1990 și a fost reeditată în 1997 și în 2002, oferind o imagine aproximativă, dar azi confirmată, a ceea ce ar fi fost să devină întregul⁵.

Istoria Critică a lui Manolescu este un fenomen unic în literatura română din acest punct de vedere. Pe deoparte, ea pornește pe același drum bătătorit, asociind începuturile literaturii românești cu începuturile limbii române și luând drept punct de pornire Scrisoarea lui Neacșu de la Câmpulung.

Această modalitate îi este specifică lui George Călinescu, dar nu și lui Nicolae Iorga, care pornește istoria literaturii române de la poezia populară, considerând că putem vorbi de existența unei literaturi românești, cu mult înainte de apariția unei limbi române scrise și deci cu mult înainte de scrisoarea lui Neacșu de la Câmpulung.

Iorga pornește de la faptul că poezia a apărut înainte prozei, liricului înainte epicului și folclorul înainte cultului. Iar pentru literatura noastră românească, punctul de pornire trebuie căutat deci în cânturile populare inițiale și mai apoi în scrierile bisericesti⁶. Călinescu în perioada interbelică și Manolescu în zilele noastre, leagă însă literatura de limbă și de scris. De aceea, cred ei, doar odată cu apariția primelor documente scrise în limba române, cu caractere chirilice la acel punct, se marchează apariția *de facto* a literaturii române.

Periodizarea pe care Manolescu o impune este una de curent și tendință literară. Primul volum este dedicat astfel literaturii medievale, cu o perioadă cuprinsă între 1521 și 1787 și neoclasicismului și iluminismului dintre 1787 și 1840.

Criticul încadrează restul literaturii în trei mari secțiuni: Romantismul cuprins între 1840 și 1889, Modernismul dintre 1889 și 1947 Contemporanii din 1947 și până în 2000, acordându-le acestora din urmă un număr aproape egal de pagini cu cel dedicat întregii literaturi anterioare.

Vocile critice care se ridică la adresa *Istoriei Critice* a lui Manolescu vorbesc despre o absență a unei delimitări periodice, la nivel de concept și curent literar, în cadrul Romantismului, între pașoptism și junimism. Nuanțările se petrec, atâtea câte sunt, doar la

⁵ Tudor Cristea, *Nicolae Manolescu – Foiletonul critic și eseu speculativ ca istorie literară*, în *Hermeneia*, Societate Zine de Literatură și Arte, 26 Mai 2009, consultată pe 9 noiembrie 2013.

⁶ Nicholas M. Nagy-Talavera, *N. Iorga - O biografie*, Institutul European, București, 1999, p. 123.

nivel de autor antologat și nu la nivel de curent literar așa cum s-ar fi convenit. O altă critică la adresa lui Manolescu vine din încercarea aproape obsesivă a acestuia de a demonta „mitul lui Eminescu”, sub justificarea, oarecum rațională, că „orice formă de cult e mortificantă”. Tudor Cristea îl învinuiește pe Manolescu de tendința criticii sale de a fi mereu pusă pe hartă, apostrofările, punerile la punct aproape retorice se observă mai mult ca în altă parte, împreună cu superficialitatea abordărilor și cu aspectul foiletonistic. Respingerea obstinată, spune el, a ideii unui Eminescu plutonic (și ieșit din aria „biedermeier”) este parte componentă a acestui demers. Luând în considerare eventualul gust al tinerei generații văzut cu asprime în postfață, criticul mută accentele, punând *Antropomorfism* în locul textelor grave și *Mai am un singur dor*, o poezie evident importantă, considerată însă adevărata capodoperă, în loc de *Odă. (În metru antic)*, ilustrativă, spune Manolescu, pentru „poezia de concepte goale”. Pe de altă parte, criticul pare a se certa cu toată lumea care crede altceva despre Eminescu, condamnă exegezele ca pe ceva pedant și inutil, iar când e de acord că I. Negoieșcu a dat, alături de Maiorescu și Călinescu, o interpretare valabilă, se străduiește s-o contrazică la fiecare pas⁷.

O altă critică la adresa lui Manolescu, vine din periodizare. Saltul pe care acesta îl face de la romantism la modernism este considerat de unele voci precum Tudor Cristea sau Paul Cernat ca fiind prea brusc. Manolescu acordă Modernismului perioada zbuciumată cuprinsă între 1889 și 1947, amestecând în același uriaș cean al Modernismului deopotrivă simbolismul, tradiționalismul, realismul, naturalismul și mișcările de avangardă în toată desfășurarea lor, de la dadaism la expresionism și de la integralism la suprarealism. Sau după cum spune Ion Bogdan Lefter, „În cazul modernismului, sub umbrela conceptuală a marelui curent literar și cultural, își găsesc locul și simbolismul, și parnasianismul, și instrumentalismul, și prerafaelismul, și decadentismul și poezia pură, și avangardele, ca și porțiunile nonreziduale ale sămănătorismului, poporanismului și mai ales ale ortodoxismului, ale criterionismului și ale tradiționalismului mai neutru”⁸.

Trecând peste ideea că modernismul ar fi nu doar un curent cultural, dar și unul literar, ar fi de observat, mai întâi, că, la noi, utilizarea acestui concept creează oarece confuzii, întrucât, în afara unui modernism în sens larg care nu este, însă, chiar așa de primitiv încât să-i înglobeze și pe Gherea, și pe Coșbuc sau Goga, și pe Galaction, pe Nicolae Iorga, Delavrancea, Hogaș, Iosif, Al. Davila sau Ronetti-Roman, există și unul în sens restrâns – orientarea de la *Sburătorul*. Explicația opțiunii pentru „porțiunile nonreziduale ale sămănătorismului sau poporanismului” este însă aceea că Manolescu evită, prin acest aproape sofism, a se ocupa tocmai de sămănătorism și de poporanism. Plasând sub umbrela modernismului două epoci literare destul de diferite, dar mai ales reprezentanți ai unor curente și orientări distincte, deși înrudite, autorul *Istoriei critice...* renunță la o observație clară pe care o făcea G. Călinescu, observație pe care a preluat-o fidel însă în *Metamorfozele poeziei*, conform căreia tradiționalismul interbelic, în care am putea include chiar și ortodoxismul este, spre deosebire de cel de la începutul secolului, tradiționalism al lui Coșbuc, Iosif sau Goga, dar și al lui Galaction, Hogaș ori al primului Sadoveanu, „tot o formă de modernism”⁹.

Ultima parte a *Istoriei Critice...*, dedicată Contemporanilor, are o întindere aproape la fel de mare precum cea a volumelor dedicate restului epocilor literare românești. Deși același Tudor Cristea găsește de cuvință să critice nu numai întinderea acestei părți dar și periodizarea sa, de la 1949, până în 2000, dacă discuția despre valoarea calitativă asupra literaturii române scrisă în această perioadă este încă deschisă, simpla valoare cantitativă a acesteia necesită un studiu de cel puțin aceeași amploare ca cele dedicate literaturii române care a precedat această perioadă.

⁷ Tudor Cristea, *Op. Cit.*.

⁸ Ion Bogdan Lefter, *Nicolae Manolescu: de la cronică literară la "Istoria critică..."*, Editura Paralela 45, 2009, pp. 45-49.

⁹ Tudor Cristea, *Op. Cit.*.

Un capitol intitulat *Un lustru de tranziție. Realismul socialist* ilustrează ceea ce pâna nu demult numeam „generația războiului” sau „generația pierdută (și regăsită)” apoi „realismul socialist”, care s-a manifestat, la noi, imediat după 23 August, devenind dominant și impunând un canon oficial pe care criticul îl urmărește cu obstinție manifestându-se, dincolo de orice schimbare la față, în cazul generațiilor mai vechi, în tot decursul perioadei comuniste, până când e înlocuit de cel optzecist. Manolescu dă aici partea teoretică cea mai întinsă din cartea sa: „Regimurile comuniste sunt cele mai dogmatice din istorie, în plus, niciun altul – nici fundamentalismul catolic din trecut, nici acela islamic din prezent, ca să nu mai vorbim de dictaturile de dreapta din Europa și America de Sud a secolului XX – n-a controlat într-o măsură comparabilă societatea, economia, colectivitățile, instituțiile, legile, ca și indivizii, credințele, gândirea și intimitatea persoanei. Regimurile comuniste sunt singurele cu adevărat totalitare”. Opinia sa despre literatura scrisă sub comunism este mai moderată: „Proteică și cameleonică, având, ca Ianus, două fețe, această literatură pune azi o mare problemă: ea a avut, în chipul cel mai inextricabil, doi autori, unul, romancier, poet sau dramaturg, celălalt, cititorul, criticul, interpretul”¹⁰.

În secvența următoare, *Literatura „nouă”*. *Generația '40* se stă, pornind de la ghilimelele din titlu, sub semnul unei aspre revizuirii. Pe această cale se ajunge, probabil, la incipitul caragialesc al micului text despre Beniuc, care „nu este doar un autentic poet realist-socialist, dar și singurul poet realist-socialist autentic”. Mai condescendent este privită Maria Banuș, poate și pentru că N. Manolescu i-a consacrat un studiu introductiv la antologia apărută în colecția „Biblioteca pentru toți” a Editurii Minerva, în 1989. Trecând peste rest, nu e deloc clar ce caută în acest sector autori mult mai tineri, ca Ion Gheorghe și Nicolae Labiș. Singura explicație ar fi că sunt realist-socialiști, ceea ce, în cazul lui Ion Gheorghe, poet neotraditionalist în ceea ce are mai bun, e o exagerare. Această situație este impusă de matrița ideologizantă cu care lucrează N. Manolescu, dar și de caracterul nespecific al istoriei sale literare¹¹.

Tudor Cristea îi reproșează lui Manolescu că, în cea mai mare parte a secțiunii dedicate contemporanilor, el încetează, treptat, de a mai face critică în sensul că propune o discuție a părerilor altora, dar rămâne critică în sensul că integrează, cu suprimări ori cu mici intervenții de circumstanță, propriile cronici literare. Astfel, secvența referitoare la poezie din capitolul ce-i va fi dedicat lui Mircea Cărtărescu, socotit pe bună dreptate un autor de mare valoare, rezultă din îmbinarea, cu unele suprimări de pasaje, a trei cronici, aproape fără nicio schimbare.

Dincolo de critici privind atât forma cât și fondul *Istoriei Critice*, Manolescu are meritul de a fi scris prima istorie literară românească de o asemenea anvergură, de la originile sale (desigur, discuția despre plasarea acestora este încă deschisă) și până în 2000. Dincolo de acuzațiile de foiletonism pe deoparte sau de partizanat și preferințe de ordin politic pe de alta, valoarea operei lui Manolescu este incontestabilă. Modul său critic, acela de a se abate de la căile bătătorite urmate de alții, acele „lecturi infidele” dau istoriei literare scrise de el un aer aparte, ceea ce va fi denumit manolescianism. Cercetarea sa aproape obsesivă asupra originilor și evoluției romanului românesc precum și teoretizarea și conceptualizarea unor aspecte privind poezia fac din Manolescu un avatar al culturii române.

Pe lângă cariera sa publicistică și didactică prodigioasă, acesta mai are meritul de a fi condus Cenaclul de luni. Acesta a fost un cenaclu literar al studenților din Centrul Universitar București. A fost inițiat de Radu Călin Cristea și condus de Nicolae Manolescu și a reprezentat nucleul bucureștean al poeziei noii generații, numită și generația '80 sau generația în blugi.

¹⁰ Nicolae Manolescu, *Istoria Critică a Literaturii Române*, Editura Paralela 45, București, 2008, p. 69.

¹¹ Tudor Cristea, *Op. cit.*

Înființat în anul 1977 și desființat în 1983 de secretariatul P.C.R. al Universității București, care îl considera subversiv, acest cenaclu literar are meritul de a fi condensat în jurul său și sub patronatul lui Manolescu, ceea ce va deveni generația poetică postmodernistă din România. Volumele colective emblematice ale grupului au fost antologiile de poezie *Aer cu diamante* de Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei, Florin Iaru și Ion Stratan și volumul *Cinci*, publicat în 1983, cuprinzând poezii de Bogdan Ghiu, Ion Bogdan Lefter, Mariana Marin, Romulus Bucur și Alexandru Mușina¹².

Deși s-a considerat un cerc literar dedicat aproape în exclusivitate poeziei, diverși prozatori precum Gheorghe Crăciun, Mircea Nedelciu și Sorin Preda au debutat și și-au citit textelor în cadrul acestor întruniri literare.

Manolescu își continuă și astăzi cariera de publicist și continuă să activeze ca președinte al Uniunii Scriitorilor din România și membru corespondent al Academiei Române. În 2009 publică *Viață și cărți. Amintirile unui cititor de cursă lungă*. Continuă să publice diverse articole și editoriale atât în *România Literară*, cât și în alte publicații culturale și nu numai și pe blogul personal al acestuia.

Putem vorbi de un „moment Manolescu” într-adevăr, deoarece munca deopotrivă publicistică, didactică și de îndrumător de Cerc literar a acestuia a constituit un punct de cotitură în istoria literaturii românești. De la teoria sa privind vârstele romanului românesc, la istoria sa critică, cea mai vastă lucrare de istorie a literaturii românești din zilele noastre, la contribuția sa în ceea ce privește consacrarea postmodernismului poetic românesc, precum și la reînnoirea cronicii literare ca formă de critică, toate acestea sunt repere de o vastă importanță în literatura românească. Cu siguranță, Nicolae Manolescu este o personalitate polarizantă, atât prin prisma scrierilor sale, a „lecturilor infidele”, a încercării de demontare a mitului lui Eminescu sau a activității sale critice din epoca comunistă sau a activității politice din anii 90. Dincolo de acestea, Manolescu este și va rămâne una din figurile de baza ale culturii române, alături de nume precum Iorga, Lovinescu sau Călinescu.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandru, Laszlo, *Criticul literar Nicolae Manolescu*, Editura Dacia, 2003; ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Paralela 45, 2009.
2. Cristea, Tudor, *Nicolae Manolescu – Foiletonul critic și eseu speculativ ca istorie literară*, în *Hermeneia*, Societate Zine de Literatură și Arte, 26 Mai 2009, consultată pe 9 noiembrie 2013.
3. Lefter, Ion Bogdan, *Nicolae Manolescu: de la cronica literară la "Istoria critică..."*, Editura Paralela 45, 2009.
4. Manolescu, Nicolae, *Istoria Critică a Literaturii Românești*, Editura Paralela 45, București, 2008.
5. Mihăieș, Mircea, *Scutul lui Perseu. Nicolae Manolescu între oglinzi paralele*, Editura Curtea Veche, 2003.
6. Nagy-Talavera, Nicholas M., *N. Iorga, o biografie*, Institutul European, București, 1999.
7. Nițescu, Marin. *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*, Editura Humanitas, 1996.
8. Puia Dumitrescu, Daniel I., *Istoria Cenuclului de Luni*, teză de doctorat, Universitatea „Transilvania” din Brașov, 2013.

¹² Daniel I. Puia Dumitrescu, *Istoria Cenuclului de Luni*, teză de doctorat, Universitatea „Transilvania” din Brașov, 2013.

9. Terian, Andrei, *Critica de export*, Editura Muzeului Național al Literaturii române, București, 2013.
10. *Idem*, *CRONICA LITERARĂ/Nicolae Manolescu-public și privat*, 25 martie 2010, Ziarul de Duminică, accesat pe 9 noiembrie 2014.
11. Vakulovski, Mihail, *Nicolae Manolescu*, Editura Aula, 2000.